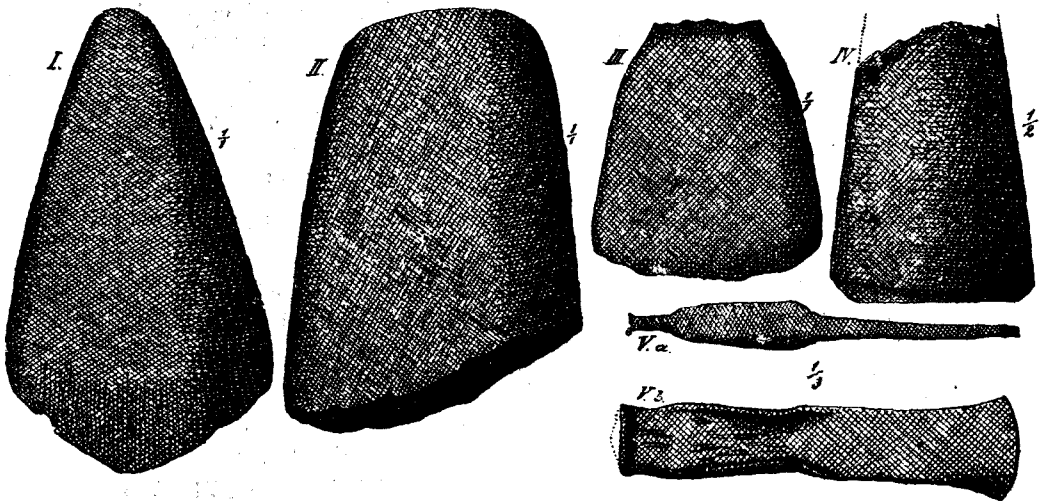

VIESTNIK

HRVATSKOGA

ARKEOLOGIČKOGA DRUŽTVA.

Predhistorički predmeti s otoka Korčule i
poluotoka Pelješca u Dalmaciji.

A) Iz neolitičkog doba.

I. Atrimolitična perijoda¹⁾.

1. *Teslica od Jadaita*. (Sl. 1). Absolutna težina 54·9 grm. Gustoća 3·347. Tvrdoća 6·7. Duljina 6 cm., šir. 3·5 cm., deb. 2 cm. Vid Vuletić-Vukasović je dobio za svoju zbirku od porodice Kovačevića u Nakovanu, odlomku orebičke općine (naime na poluotoku Pelješcu). Debelo-plosnata je, svakolika fino izgledjena i svijetla,

¹⁾ Vidi razdiobu neolitičkog doba predloženu od I. N. Woldřicha u raspravi: „Beiträge zur Urgeschichte Böhmens“ u „Mittheilungen“ bečkog antrop. društva, Godine 1889. Sv. I i II, str. 81.

a oblikom trokutna. Obline prelaze slijevanjem jedna u drugu, a ima samo jedan tup brid uzduž jedne uske pobočne strane, a dva kratka brida od 120° , jedan dulji, a jedan kraći, na mjestu gdje se druga pobočna strana upućuje u oštrac. Sva tri su postala brušenjem. Oštrac je bio pakružan i nije činio kuta sa pobočnijem stranama tesle. On je na jednom kraju porabom istupljen i okrnjen, a na drugomu je u novije doba bio u velike okrnjen. Pri novoj krunjotini otanjio se je oštrac i postao je prozračan na bridu. Krunjotine su ljušturate. Masna je sjaja, a boje lijepe tamne sparogastozelene sa zagasitijim mrljama, a na jednom licu sa jasnijim crtama, koje su istosmjerne s onom pobočnom stranom, na kojoj su dva kratka brida pri oštracu. Očito je, da ti jasniji potezi potiču sa skriviljavosti nutrnjega sastava teslice. Na površini teslice ima 17 sitnijeh tamnijeh okruglijeh piknjica, od kojijeh najveća ima premjer od 1 mm., a na licu sa istosmjernijem potezima ima i dvije bijele pjegice, jednu sa premjerom od 1.7 mm., a drugu od 0.8 mm. Te pjegice javljaju nam prisutnost dviju različitijeh ruda uklopljenijeh u jadaitu, koje bi se mogle stalno opredijeliti samo mikroskopičnijem ispitivanjem jadaitova praha. Po tvrdoći i boji bijelijeh pjega, rek bi da su one po svoj prilici od cirkona, one tamnije mogle bi biti od titanita ili magnetita.

Ovom prigodom popraviti nam je naslov dvaju predmeta, što smo jih priobćili u Viestniku 1888 god. str. 46. br. 1 i 2. Oni se i oblikom, i gustoćom, i sastavom, i bojom posve sudaraju s ovijem; te nijesu ni *klinovi*, ni od *olivina*, već su takogjer *teslice* od *jadaita*. Sudeć po boji, obliku i uklopljenijem zrcima bjelkaste rude, treba, da je od *jadaita* i ona velika tesla g. Kalogjera u Blatu, što ju je Radić priopćio takogjer u »Viestniku« (God. IX, br. 3, str. 71—73).

Tijem bi ovo bila četvrta *jadaitna tesla* nagjena na otoku Korčuli. Ove korčulanske tesle sudaraju se oblikom, odnosno težinom, sastavom, primjesinama i bojom posve s onijema, što jih je prof. Karl Maška iz Moravske priopćio u *Mittheilungen* antr. društva bečkoga¹⁾. Gosp. J. Szombathy objelodanio je u istijem »*Mittheilungen*« (Sitzungsberichte 1888, Nr. 1. str. 11—12) tri teslice od *jadaita* nagjene u Ugarskoj na zapadnoj strani Blatnog jezera. On o njima piše, da su prve u Ugarskoj nagjene; a ta okolnost da

¹⁾ XV Band. IV Heft. str. 113—115, XVI. B. Sitzungsberichte Nr. 3—4. 1886, str. 29—31 i Sitzungsbericht Nr. 1. 1888, str. 1—6.

jim podaje veliku zlamenitost, jer š njima da biva dosta rašireno k jugoistoku područje rasprostiranja srednjo-evropskijeh jadaitnijeh tesala, kojijem je slavni Virchow u svojoj raspravi¹⁾ bio naznačio rijeku Labu kao istočnu granicu. Ove korčulanske teslice raširuju dakle još više k jugu područje njihova razprostiranja, koje eto zahvaća i južnu Evropu.

Poredaćemo ovgje mjere i težine svijeh do sad u našoj carevini nagjenijeh jadaitnijeh teslica, da bude svakomu jasno kako četiri korčulanske dobro pristaju uz one što su nagjene u Moravskoj i Ugarskoj.

Nalazište.	Broj.	Duljina.	Širina.	Debljina.	Prava tež.	Gustoća.
Blato na Korčuli (? <i>jadait</i>)		151 mm.	56 mm.	30 mm.	510·2	gr.
Ugarska	br. I.	109 »	53 »	17 »	163·0	» 3·32
Žrnovo na Korčuli	» 1.	96 »	43 »	18 »	161·0	» 3·36
Tvarožna Ljhota u						
Moravskoj	» —	85 »	50 »	18 »	126·027	» 3·343
Soline kod Korčule	» 2.	78 »	40 »	20 »	127·6	» 3·34
Křpie u Moravskoj	» —	71 »	38 »	15·5 »	69·112	» 3·347
Ugarska	» II.	68 »	41 »	11 »	49·8	» 3·36
»	» III	63 »	40 »	12 »	47·8	» 3·36
Žrnovo kod Korčule	» 3.	60 »	35 »	20 »	54·9	» 3·347
Moravska	» —	56 »	28 »	9·5 »	25·113	» 3·35

Kad bi Kalogjerova tesla u Blatu bila od jadaita, kao što je sva prilika da jest, to bi ona bila najveća od do sad nagjenijeh jadaitnijeh tesala u našoj carevini, te bi pristajala uz velike srednjo-evropske jadaitne tesle, kao što je ona iz Oberhessen, što je sada u muzeju u Wiesbadenu, kojoj pripadaju šljedeće mjere: Duljina 156 mm., širina 48 mm., debljina 25 mm., gustoća 3·30²⁾.

I u zagrebačkomu muzeju³⁾ su dvije tesle, koje imaju oblik jadaitnijeh tesala, pa je sva prilika, da su od te stvari. Jedna je (Tab. II, br. 19) po »Popisu« (str. 31) nagjena u hrvackom Zagorju. Duga je 125 mm., široka 65 mm., a debela 15 mm. U »Popisu« kaže, da je »iz amfibolita mal ne trokutna«. O drugoj (Tab. III, br. 3) piše u »Popisu«, da je dlieto i to »Iz njeke vrsti

¹⁾ Rudolf Virchow. Das Vorkommen der flachen Jadaitbeile, namentlich in Deutschland. Verhandl. d. Berliner Ges. f. Antrop. Juli 1881, p. 283.

²⁾ A. B. Meyer. „Ein weiter Beitrag zur Nephritfrage“. Mitth. d. ant. Ges. in Wien. Bd. XV, Heft I, str. 10.

³⁾ „Popis“. Odaj. I, sv. I. Tab II, br. 19 i Tab. III, br. 3.

amfibola«, te da je »trokutno, krasno ugladjeno i dobro zaoštreno« pripadaju mu dakle svi karakteri jadaitnijeh tesala. Dugo je 40 mm., šir. 30 mm., a teži 21.6 grama. Pošto je i amfibol često zelene boje, kao i jadait, te i škrljav kao i ona, a jesu malo da ne i iste tvrdoće, a jadait je manje poznat kamen, to može posve lako biti, da su i ta dva predmeta od jadaita. Bilo bi dakle potrebno, da se potanje i pozornije ispitaju u tvrdoći, odnosnoj težini i nutrnjemu sastavu, kao što zahtijeva velika njihova zlamenitost. Ako su od jadaita, kao što je posve vjerojatno, to bi i u Hrvackoj bila nagjena dva takova predmeta iz neozoičkog doba. U Hrvackoj nagjeni predmeti od jadaita, mogli bi lako poticati iz same zemlje i ne biti unešeni, kao što je slučaj na Korčuli, jer se jadait nahodi većinom uz serpentin, kojega Hrvacka ima u Fruškoj, Trgovskoj i i Kalničkoj gori¹⁾.

2. *Štjunak od glinenčeva bazalta.* (Sl. 2). Samo je ulomak poduljeg šiljastog komada na četiri lica sa zaobljenijem bridovima. Dug je 56 mm., šir. 38 mm., deb. 34 mm. na debljem kraju. Površina je bila izglagljena, ali je sad hrapava zbog istrošena labradora. Temeljna mu je boja zelena kao luk, ali pošto se je počeo trošiti na površini, to mu iztrošine labradora davaju bijele pjegice. Na prelomu ima hrgjasto-smegju povlaku od istrošena magnetovca. Ima u njemu dosta primješana olivina. Vid Vuletić-Vukasović ga je dobio za svoju zbirku od Marka Tvrdeića pok. Marina iz Žrnova kod Korčule (o. Korčula). Kazali su mu, da je bio nagjen u predhistoričkoj gomili što se nahodi u istomu Žrnovu, ali da su ga odavna čuvali u kući.

Dodat nam je ovdje, da nije samo naš hrvacki i srpski narod, koji predhistoričko kamenito orugje zove *strijelama*, nego da ga tako zovu i Česi kako pripovijeda prof. Maška u jednoj od spomenutih rasprava. Oni jih zovu *hromové kameny*, to jest gromovo kamenje, a Nijemci *Donnerkeile* ili *Donnersteine*. U Dubrovačkomu se zove *kamen sv. Pavla*, te je za obranu proti zmijama.

3. *Dlijeto od kloritnog škrljavca.* (Sl. 3). Dugo je 33 mm., široko pri oštracu 29 mm., na užoj strani 14 mm., debelo po srijedi 11 mm. S jedne i druge pločaste strane je muzgavo-smegje boje sa zelenkastijem i smegjijem pjegicama; strane i oštrac su tamnije

¹⁾ Živka Vukasovića, pohrvaćeno Dra Vjek. Pokornya Rudstvo za niže razrede srednjih učiona. Str. 34.

maslinasto-zelene. Svekoliko je uglagjeno, te ima više tupijeh bridova, koji su postali brušenjem. Jedna mu je strana svedena, a druga je plosnata. Uži je kraj prelomljen, a na oštracu je zatupljen. Gustoća mu je = 2·75. Vid Vuletić-Vukasović dobio ga je od Marka Tvrdeića pok. Marina iz Žrnova.

4. *Ulomak uteza od diorita.* (Sl. 4). Oblika je kusočunjasta. Na užoj strani je bio prelomljen. Veća osnovica je hrapava. Čunjasta površina je uglagjena i malko svijena. Dug je 74 mm.; veliki premjer mu je 54 mm. Absolutna težina 347·25 gr.; gustoća 2·863. Nagjen je nazad 4—5 godina u Blatu na otoku Korčuli u Lokvi, a sad je kod sudbenog pristava gosp. Izaka Tolentino u Korčuli, kojemu neka je hvala, što nam ga je ustupio na ispitivanje. Sastoji od kristalinično-zrnate smjese oligoklaza i amfibola, akcesorno mu je primješšan gorčikov tinjac u tankijem rijetkijem listićima. Naliči utezu br. 7 (Tab. VII) »Popisa« zagrebačkoga muzeja (odsjek I, sv. I), samo što je korčulanskomu gornji vrh okrnut i što je dugoljastiji.

B) Iz kovinskog doba.

Plosnati kelt (bradva) od tuči (njem. Flachkelt). (Sl. 5). Dug je 152 mm., u oštracu širok 41 mm., pri gornjem kraju 26 mm., po srijedi ispod krilaca 31 mm., preko krilaca 30·5 mm., debeo u sredini zatupljena oštraca 3 mm., pri kraju oštraca 1·5 mm., u podan krilaca 9 mm., u sredini megju krilcima 7·7 mm., pri najgornjem kraju 6·8 mm. Težak je 341·75 grm. Gustoća mu je 8·7. Gornja polovica jedne strane ima mu još netaknutu površinu odlijevka; samo je na njoj opaziti desetak rezotina napravljenijeh oštrijem oružjem gvozdenijem, koje su malo da ne istosmjerne s osovinom kelta. Na protivnoj strani površina gornje polovice narezana je, mal da ne, svakolika udarcima isto tako oštra oružja. Dolnja je polovica raskovana, raširena i otanjena sve udarcima tupa oštra orugja, koji su ili okomiti na osovinu, ili malo da ne okomiti. Oni potiču po svoj prilici od oštrije strane kamenita bata. Kelt je ovaj u novije doba bio svakako upotrebljen kao prost klin za cijepanje drva, jer mu je zatupljena i zavrćena udarcima gornja strana i zatupljen mu je oštrac, te su mu oštrijem ocaonijem oružjem odrubljeni dolji krajevi krilaca. Na jednoj strani zatupljeni su i bridovi kelta ispod krilaca, da kelt bude mogao lašnje biti upotrebljen u spomenutu svrhu.

Slavni je Virhow dokazao, da se je plosnati kelt razvio od prostoga dlijeta. Dugački kelti sa krilcima, koja su postala slabijem zavrćenjem ruba, malo da ne u svoj dubljini kelta, pripadaju Italiji, a dobi protoetruskičnoj. Oblik ovog korčulanskoga kelta, koji je nagjen pri krćenju na zemljištu zvanu *Morkan* blizu Blata, a sad je svojina spom. gosp. I. Tolentino, približuje se jednomu keltu iz zbirke bečkoga slikara I. Spöttla¹⁾, koji potiče iz Ugarske, ali se od njega razlikuje tijem, što su mu zavrćena krilca odveć uska, i što je širina kelta na ugarskomu pri krilcima najveća, dočim je ovaj korčulanski baš na tomu mjestu stisnut. Tako je stisnut plosnati kelt br. 5 na tab. VIII »Popisa« arkeol. muzeja zagreb., ali su mu krilca mnogo šira i svinata za obuhvaćanje držala, dočim su na korčul. samo okomita na površinu kelta. Taj zagr. kelt potiče iz Siska, a gosp. Ljubić ga zove u »Popisu« *otkom*. Od br. 2 do 15 na str. 94 spom. »Popisa« nabrojani su kelti iz Dalmacije, što se nahode u zagr. muzeju, i g. Ljubić jih svekolike nazivlje *otkama*, ali rek bi, da se nijedan potpuno ne sudara s korčulanskijem, premda mu se približuju oblikom.

Poput talijanskih kelta plosnatijeh (*Schaftlappenkelte*), koji po Virchowu sačinjavaju prvi preiazni stepen od dlijeta ka keltu, u zagr. muzeju je jedan komad iz Bosne (Tab. XIV, br. 89), a jedan iz Siska (Tab. VIII, br. 5).

Po odveć jasnoj boji i po odnosnoj težini razumije se, da u ovomu keltu ima vrlo malo kositera.

U Korčuli, o Duhovima 1890.

Frano Radić i Vid Vuletić-Vukasović²⁾.

Nadpisi rimski iz Bosne.

Primamo nadalje putem preč. gosp. L. Maruna predsjednika starinarskoga društva u Kninu sljedeće nadpise iz Bosne. Grihota što su samo odlomci i često veoma zlo sačuvani.

¹⁾ Mitth. d. anthr. Ges. in Wien. God. 1885, II sv. Tab. II, br. 21.

²⁾ Ovi su predmeti strogo analizovani od g. Frana Radića, te sistematički odregjeni za znanstveno polje, pa je samo njegova zasluga, da se je ovamo otkrio *jadait*, jer sam ja sve dosada držao, da su one tri navedene teslice od *olivina*. Moja je skromna zbirka vazda otvorena g. Franu Radiću, koji se u velike zauzumlje za starine, a osobito za staroslovinu ornamentiku.